

PRACTICAL LESSON

Shqiptimi dhe drejtshkrimi: alfabeti, ë-ja dhe theksi

Lesson category: Mësime të gjuhës shqipe

Alfabeti, dyshkronjëshat, roli i ë-së, theksi dhe rregullat kryesore të drejtshkrimit.

Shqiptimi dhe drejtshkrimi: alfabeti, ë-ja dhe theksi

Shqipja shkruhet sipas parimit **fonetik**: çdo shkronjë i përgjigjet një tingulli dhe çdo tingull një shkronje. Prandaj një shqiptim i saktë çon drejtpërdrejt te një drejtshkrim i saktë. Drejtshkrimi i sotëm u njësua nga **Kongresi i Drejtshkrimit** i vitit 1972 dhe u kodifikua në rregulloren e vitit 1973.

Alfabeti

Alfabeti i shqipes ka **36 shkronja**: **7 zanore** — *a, e, ë, i, o, u, y* — dhe **29 bashkëtingëllore**. Nëntë prej tyre janë **dyshkronjësha**: shkruhen me dy shenja, por përfaqësojnë një tingull të vetëm dhe nuk ndahen kurrë në fund të rreshtit.

Dyshkronjëshi	Përshkrimi	Shembull
dh	fërkimor i shprehur, si në <i>dhelpër</i>	<i>dhoma, dhjetë, madhështi</i>
gj	mbylltor i qiellzës, i butë	<i>gjuhë, gjumë, gjithçka</i>
ll	anësor i trashë, i pasmë	<i>llambë, mollë, llogari</i>
nj	hundor i butë	<i>njeri, banjë, njoh</i>
rr	i dridhur i fortë, i gjatë	<i>rrugë, rrota, arrij</i>
sh	fërkimor i pashprehur	<i>shtëpi, shkollë, shpresë</i>
th	fërkimor i pashprehur, si në <i>thikë</i>	<i>thikë, thellë, i thjeshtë</i>
xh	bashkëtingëllore e shprehur	<i>xhaketë, xhami, xhiro</i>
zh	fërkimor i shprehur	<i>zhurmë, zhvillim, zhytem</i>

Shkronja ë — shkronja më e rëndësishme e shqipes

- **E theksuar** shqiptohet qartë: *fëmijë, ëndërr, këmbë, dëshirë*.
- **Në fund të fjalës** shpesh dëgjohet dobët ose nuk dëgjohet fare, por **shkruhet gjithmonë**: *punë, ditë, natë, mirë, shtëpitë*.
- Ajo **dallon kuptime dhe forma gramatikore**: *dhemb* (folje) — *dhëmb* (emër); *i madh* — *e madhe*; *mal* — *male*.
- Ajo **mban gjatësinë e rrokjes** dhe rregullon ritmin e fjalës.

Çiftet që ngatërrohen më shpesh

Çifti	Dallimi	Shembuj
q / ç	q është i qiellzës, i butë; ç është i pasmë, më i fortë	qen — çelës; qaj — çaj
gj / xh	gj i butë; xh më i fortë	gjumë — xhami
l / ll	l i hollë; ll i trashë	lule — mollë
r / rr	rr dridhet më gjatë	rini — rrini; rugë nuk ekziston, është rrugë
e / ë	ndryshojnë kuptimin	dhemb — dhëmb
i / y	y është zanore e mbyllur e përparme e rrumbullakuar	di — dy; ti — ty

Theksi

Në shumicën e fjalëve të shqipes theksi bie mbi **rrokjen e parafundit**: *shtë-pl-a, më-su-e-si, puno-nim*. Në fjalët njërrokëshe dhe në disa huazime bie në rrokjen e fundit: *qy-tet, ka-fe, shqi-pri*. Theksi **nuk shënohet me shenjë grafike** në shqip.

Nga letërsia shqipe

Vargjet e para të poezisë *Gjuha shqype* (1892) të Ndre Mjedës janë shkruar në gegërishten letrare të kohës:

«Përmbi za që lshon bylbyli, / gjuha shqype m'shungullon; / përmbi er' që jep zymbyli, / pa da zemren ma ngushllon.»

Krahaso me shqipen e sotme standarde: zë në vend të *za*, *lëshon* në vend të *lshon*, *zembrën* në vend të *zemren*. Këto nuk janë gabime: janë tipare të gegërishtes letrare para njësimi të vitit 1972 — mungesa e ë-së së patheksuar dhe kalimi ë → a para hundoreve.

Po ashtu Migjeni te *Poema e mjerimit* (1936) shkruan: «Mjerimi ka vulën e vet të **shëmtueme**» — forma geqe e pjesores, që në standard është **e shëmtuar**.

Disa rregulla drejtshkrimore që duhen mbajtur mend

- Emrat e ditëve dhe të muajve shkruhen me **shkronjë të vogël**: *e hënë, janar*.
- Grupet **mb, nd, ng, ngj** ruhen të plota: *mbi, e ëmbël, ndër, këndoj, ngjyrë*.
- Nyja e përparme shkruhet **e ndarë** nga mbiemri: *i mirë, jo imirë*.
- Pjesëza **të** e lidhore shkruhet e ndarë: *të shkoj*, por shkurtohet me apostrof para zanores: *t'i them*.
- Fjalët e përbëra shkruhen bashkë: *bashkëpunoj, mirëmëngjes, kryeqytet*.

Gabimet e zakonshme

Gabim	Saktë	Pse
<i>pun, mir, dit</i>	punë, mirë, ditë	ë-ja fundore nuk hiqet në shkrim
<i>çeni</i>	qeni	ngatërrim q / ç

Gabim	Saktë	Pse
<i>ruqa</i>	rruga	rr nuk shkruhet me një r
<i>i mbël</i>	i ëmbël	ruhet ë-ja e brendshme
<i>Janar</i> në mes fjalie	janar	muajt shkruhen me shkronjë të vogël
ndarja <i>rru-gë</i> si <i>r-rugë</i>	rru-gë	dyskhronjëshat nuk ndahen

Provo vetë

Korrigjo fjalët:

1. *shtepi* → **shtëpi**
2. *rugë* → **rrugë**
3. *çeni leh* → **qeni leh**
4. *i mbel* → **i ëmbël**
5. *mesues* → **mësues**

Burime dhe referenca

- Ndre Mjeda, *Gjuha shqype*, 1892.
- Migjeni, *Poema e mjerimit*, te *Vargjet e lira*, 1936.
- Kongresi i Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe, Tiranë, 1972.
- *Gramatika e gjuhës shqipe I – Morfologjia*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë, 2002.
- *Gramatika e gjuhës shqipe II – Sintaksa*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë, 2002.
- *Drejtshkrimi i gjuhës shqipe*, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë, 1973.
- *Fjalori i gjuhës shqipe*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë, 2006.